

Tufsteen in Zuid-Limburg

Quist, Wido

Publication date

2017

Document Version

Final published version

Published in

Natuursteen in Limburg - Natuursteen uit Limburg

Citation (APA)

Quist, W. (2017). Tufsteen in Zuid-Limburg. In W. J. Quist, & H-J. Tolboom (Eds.), *Natuursteen in Limburg - Natuursteen uit Limburg* (pp. 56-58). Delftdigitalpress.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Tufsteen in Zuid-Limburg

Wido Quist

A.J.N. Boosten(1893-1951)

Alphons Boosten staat vooral bekend om de 21 kerken (waarvan 18 in Limburg) die hij bouwde (Schiphorst 2006; Mertens & Schiphorst 2007). De kerken hebben een herkenbare uitstraling; zijn vaak gebouwd in baksteen en hebben een vooruitstrevende (betonnen) kapconstructie.

Nadere beschouwing van zijn oeuvre leert echter dat hij ook veel woningen en woonwinkelpanden heeft gebouwd – waarvan er al een groot aantal reeds zijn verdwenen – en een aantal opmerkelijke gebouwen voor diverse katholieke orden zoals scholen, kloosters en kapellen. Naast baksteen zien we in zijn kerkgebouwen in het zuiden van Limburg

Object	Onderdeel	Adres	Stad/dorp	Jaar
Heilig Hart van Jezuskerk; Koepelkerk	Gevel	Heerderweg 1	Maastricht	1921/1929/1953*
Voormalige Sint Angelaschool en klooster	2 traveeën van de gevel	Scharnerweg 127/Hunnenweg	Maastricht	1922/1923*
Sint-Margaritakerk	Omlijsting van de entree	Pastoor Brouwersstraat 21	Margraten	1923
Winkelwoning	Gevel	Wycker Brugstraat 13	Maastricht	1928
Winkelwoning	Gevel	Wycker Brugstraat 7	Maastricht	1930
Winkelwoning	Gevel	Grote Staat 23	Maastricht	1931
Woningen	Plint	Sint Jacobstraat 17-23/ Lantaarnstraat 8-10	Maastricht	1930
Sint-Antonius van Paduakerk	Plint	Hendri Jonasplein 1	Bleyerheide	1930
Winkelwoning	Gevel	Hoenderstraat 11b	Maastricht	1930**
Sint-Josephkerk	Plint en koor	Koningswinkelstraat 1	Broekhem	1931
Voormalig Klooster, nu Gemeentehuis	Plint	Kiebeukel 30	Gulpen	1932
Voormalig Zusterhuis en kapel Zusters OFM, nu muziekschool	Plint	Sint-Maartenspoort 2	Maastricht	1932
Kweekschool Ursulinenklooster, nu Montessori-school	Gevel en vensteromlijstingen	Capucijnenstraat 118	Maastricht	1933
Damespension Zusters Onder de Bogen	Gevel en vensteromlijstingen	Sint-Servaas Klooster 14	Maastricht	1935
Sint-Hubetuskerk	Plint	Sint-Hubertusstraat 59	Beek-Genhout	1936
School zusters Ursulinen	Gevel en vensteromlijstingen	Grote Gracht 76	Maastricht	1939***
Winkelwoning	Gevel	Dominicanerkerkstraat 3	Maastricht	**

* In samenwerking met J. Ritzen.

** Op basis van stillistische gronden toegeschreven aan (de omgeving van) A.J.N. Boosten.

*** Boosten ontwierp hier een aanbouw aan een pand van W.J. Sandhövel uit 1928.

ook de lokale mergel, Kunrader kalksteen en Nivelsteiner zandsteen en er is aan ten minste zestien objecten tufsteen - vermoedelijk allemaal de Ettringer variant - toegepast (zie **TABEL**). Tufsteen is geen historisch bouw materiaal in het stroomgebied van de Maas en het Heuvelland en ook de vroege spoorverbinding via Aken en Keulen met Koblenz heeft zo ver zover bekend nauwelijks tot toepassing van de steen geleid in het zuiden van Nederlands Limburg voor de jaren '30 van de 20e eeuw. Het gebruik van Ettringer tufsteen is vanaf het begin van de twintigste eeuw, maar zeker in de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw gemeengoed in heel Nederland. Het gebruik van tufsteen is dus niet opvallend, echter de concentratie rondom één architect is dat wel. Wellicht is Boosten met tufsteen in aanraking gekomen toen hij verbleef in Den Haag of Amsterdam in de periode 1914-1920 (zie Schiphorst 2006). In hoeverre de aanwezigheid van de *Tuffstein und Basaltlavawerke Aktiengesellschaft* uit Kottenheim tijdens de Eerste Nederlandse Bouwmaterialententoonstelling Maastricht (ENBOUITEM) in 1931 de stimulans is geweest voor Boosten om Ettringer tufsteen te (blijven) gebruiken, of dat Boosten 'zijn' ENBOUITEM heeft gebruikt om zijn voorkeur voor het materiaal aan een breder publiek voor te stellen is niet bekend.

Overigens is er in Zuid-Limburg ook tufsteen aan gebouwen te vinden waarbij Boosten niet was betrokken. Zo bevindt zich bijvoorbeeld hergebruikte Römer tufsteen aan de Sint-Brigidakerk te Noorbeek, heeft Fritz Peutz tufsteen toegepast aan een woonhuis aan de Oliemolenstraat te Heerlen in 1936 en maakten de architecten Santhövel en Tap in 1940 de gevel van de Twentse Bank te Heerlen in Ettringer tufsteen.

Typologie van natuursteengebuik

De toepassing van Ettringer tufsteen door Boosten valt uiteen in een aantal categorieën:

- Als gevelbekleding van een aantal moderne winkelwoningen
- Als gevelbekleding, vaak in combinatie met zwarte basalt en andere natuursteensoorten, aan representatieve (kerkelijke) gebouwen
- Als plint bij gebouwen van baksteen
- Als modern detail bij kerkgebouwen

In Wyck en in het centrum van Maastricht zijn nog 5 winkelwoningen terug te vinden die voor wat betreft de opbouw van de gevel gelijk zijn en overduidelijk dezelfde signatuur

dragen: een vrije gevel op de begane grond, 3 woonlagen met een kap erboven met een doorlopende puntvormige erker, volledig bekleed met platen Ettringer tufsteen. De tekeningen voor de bouwaanvragen voor de panden in de Wycker Brugstraat en de Grote Staat dragen de naam van Boosten. De panden aan de Hoenderstraat en de Dominicanerkerkstraat hebben dat niet. Deze tekeningen hebben alleen een (onleesbare) handgeschreven naam (zie ook Bischeroux & Schmitz 1997).

In het huidige straatbeeld en door gebrekkig onderhoud en weinig respectvolle renovaties zijn dit momenteel niet de meest sprekende en hooggewaardeerde gevels, maar ze illustreren nog steeds zeer goed het Modernistische denken aan het eind van de jaren '20 en het begin van de jaren '30 van de twintigste eeuw: eenvoudige lijnen, naadloze architectuur en nieuwe materialen. De panden hebben stuk voor stuk een betonnen constructie zoals blijkt uit de bouwaanvragen. Hoe de tufsteen is bevestigd aan de ondergrond is niet gedocumenteerd. De platen tufsteen zijn met een grove, brede beitel gefrijnd, echter de gevel van Wycker Brugstraat 7 heeft een zeer opmerkelijke afwerking in dambordpatroon gekregen.

In de vroege jaren '30 van de twintigste eeuw ontwierp Boosten een drietal panden in het centrum van Maastricht die alle drie voor wat betreft de materialisatie op Duitse leest lijken te zijn geschoeid en sterk contrasteren met de traditionele binnenstadsarchitectuur van (geschilderde) baksteen en Naamse steen. Een relatie de *Tuffstein und Basaltlavawerke AG* dringt zich hier op. De school (1931) en kweekschool (1933) van de Zusters Ursulinen en het Damespension Zusters Onder de Bogen (1935) hebben alle drie een strenge, rechtlijnige vormgeving waarbij de gevels zijn bekleed met lichte Ettringer tufsteen op een basement van donkere basaltlava dat ook is toegepast voor de vensteromlijstingen. Een materiaalcombinatie die we bijvoorbeeld ook twee decennia later zien bij het Provinciehuis Zuid Holland in Den Haag van architect Frits Peutz.

Daarnaast is voor de sculptuur van Charles Vos aan de kweekschool muschelkalksteen gebruikt en voor de omlijsting van de entree van het damespension een gelig/bruine, travertin. Ook de sculptuur van Onze-Lieve-Vrouw aan de Grote Gracht is van de hand van Charles Vos en uitgevoerd in muschelkalksteen.

- A.01** De oudste winkelwoning in zijn 'soort' aan de Wycker Brugstraat 13 met een vrij indeelbare winkelgevel op de beganegrond en een doorlopende erker op de woonverdiepingen, bekleed met Ettringer tufsteen. (W.J. Quist).
- A.02** Unieke blokvormige kathedraalslag (dambordpatroon) op de gevelplaten van Wycker Brugstraat 7. (W.J. Quist).

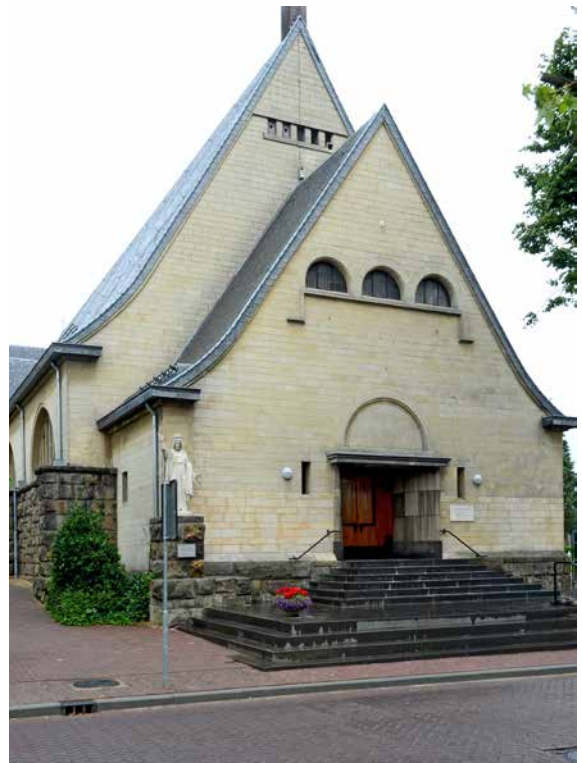
- A.03** Ettringer tufsteen, Mayener basalt en travertijn in de gevel van het Damespension Zusters Onder de Bogen. (W.J. Quist).
- A.04** Plint van Sint-Maartenspoort 2 waar de onderste laag tufsteen vermoedelijk te leiden heeft gehad onder een slechte vochtthuishouding door een verhoogd maaiveld en dichte begroeiing. Ook zichtbaar de typische verticale scheuren ter plaatse van de stootvoegen van de onder en bovenliggen de laag. (W.J. Quist).

Tufsteen is niet het eerste materiaal dat een bouwkundige zou adviseren voor gebruik in de plintzone van gebouwen. Het redelijk broze materiaal is vaak gevoelig voor vocht, zouten en vorst; eigenlijk het tegenovergestelde van hardgebakken klinkers die traditioneel voor een trasraam worden gebruikt. Architectonisch werkt de lichte tufsteen iets verheffend waardoor de donkere, bakstenen bovenbouw meer tot de verbeelding spreekt. Deze toepassing van Ettringer tufsteen komt voor aan woningen zoals bijvoorbeeld aan de Sint-Jacobsstraat/Lantaarnstraat te Maastricht, maar ook aan grotere representatieve gebouwen zoals het voormalige zusterhuis van de zusters OFM aan de Sint-Maartenspoort te Maastricht en het huidige gemeentehuis Gulpen-Wittem (voormalig klooster). De plinten met Ettringer tufsteen van de nog bestaande objecten van Boosten laten eigenlijk verrassend weinig schade zien. Her en der is sprake van afschilfering, uitbloei en delaminatie, maar op de schaal van het gebouw is dit niet problematisch. Opvallend zijn ook de verticale scheuren midden in bijna alle – in halfsteens verband geplaatste - blokken in de zuidgevel van het voormalige zusterhuis aan de Sint-Maartenspoort.

In een aantal van de met natuursteen bekleedde kerken van Boosten komen we ‘details’ tegen in Ettringer tuf. Zoals bijvoorbeeld bij de Sint-Jozefkerk te Broekhem en de Margaritakerk te Margraten, maar ook de Sint-Antonius van Paduakerk te Bleijerheide. De bruto bekapt tufsteen in Broekhem en Bleijerheide geeft beide kerken een rustieke basis in contrast met de gladde mergel (Broekhem) en het regelmatig baksteenmetselwerk (Bleijerheide). In Margraten wordt dit rustieke elementen vooral ingebracht door de grote blokken Nivelsteiner zandsteen, maar gaat de kerkbezoeker naar binnen via een trappartij in basalt en wordt deze geleid langs het ‘vriendelijke’ tufsteen.

Referenties

- Schiphorst, L., 2006. A. J. N. Boosten (1893-1951): Expressief Vernieuwer Van Het Katholieke Bouwen. Bibliografieën En Oeuvrelijsten Van Nederlandse Architecten en Stedebouwkundigen. Rotterdam: Stichting BONAS.
- Mertens, P.A.M, Schiphorst, L., 2007. Alphons Boosten (1893-1951), Architect. Amsterdam: SUN.
- Bischerouz, N. & Schmitz, A. 1997. Architectuurgids Maastricht 1895-1995, Topos.

A.05 Sint-Brigidakerk te Broekhem. Een gevel in gezaagde en/of geschaafde mergel, een plint in grote blokken brute Nivelsteiner, een trappartij in basalt en een entree in Ettringer tufsteen. (W.J. Quist).